

مقاله پژوهشی

نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در توانمندسازی مهارت آموزان روستایی (مورد: شهرستان فامنین - استان همدان)

موسی اعظمی^{۱*}، مهدی فرهادی^۲ و کاروان شانازی^۳

تاریخ دریافت: ۷ مهر ۱۴۰۰ تاریخ پذیرش: ۱۵ شهریور ۱۴۰۱

چکیده

سرمایه‌گذاری در فعالیتهای اقتصادی روستایی زمینه مؤثر و مناسبی برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی می‌باشد که این امر نیازمند آموزش مهارت‌ها و فنون مختلف و نوین به روستاییان است. این موضوع یکی از اهداف و برنامه‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای است که سال‌هاست عملیاتی شده اما آنچه مهم است این است که به چه میزان در این راستا موفق بوده‌اند. لذا گستره وسیع فعالیت‌های انجام شده نیازمند بررسی کارایی و موفقیت عملی در جامعه است که در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است. براین اساس از میان ۷۰۸ نفر از مهارت‌آموزان ساکن در روستاهای شهرستان فامنین، ۲۰۰ نفر با استفاده از فرمول کوکران به روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب متناسب به عنوان حجم نمونه جهت بررسی و مطالعه انتخاب گردید. داده‌های پژوهش در سال ۱۳۹۹ از طریق پرسشنامه‌ای متشکل از چهار بخش مشخصات فردی و شغلی و سه متغیر توانمندی‌های فردی و شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی گردآوری شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای SPSS²⁵ و LISREL^{8.5} استفاده شده است. براساس یافته‌های پژوهش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ابعاد سه گانه توانمندی فردی و شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی مهارت آموزان بطور متفاوت اثرگذار بوده به گونه‌ای که باعث افزایش سطح و بهبود مؤلفه‌های مربوط به هر یک از ابعاد شده است. این تأثیر به ترتیب در بعد فردی، اقتصادی و اجتماعی بیشترین بوده و یافته‌های تحقیق حاکی از وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین سن، تعداد دوره‌های آموزشی و تحصیلات مهارت آموزان با توانمندی‌های فردی-شخصیتی و اقتصادی آنها دارد. بر پایه نتایج حاصله پیشنهاد می‌شود در دوره‌های آموزشی برای موفقیت بیشتر و اثرگذاری بالاتر به ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف توجه نموده و به متغیرهای سن، سواد و تحصیلات مهارت آموزان عنایت خاص مبذول گردد.

کلمات کلیدی: توانمندی فردی-شخصیتی، توانمندی اقتصادی-اجتماعی، آموزش فنی و حرفه‌ای، شهرستان فامنین

۱- دانشیار توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان
۲- کارشناسی ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان
۳- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان
(*-نویسنده مسئول: aazamialireza@yahoo.co.uk)

مقدمه

از چالش‌های اساسی توسعه مناطق روستایی در دهه‌های اخیر موضوعات فقر و ناپایداری درآمد، عدم تنوع فعالیت‌های اقتصادی، توجه صرف به فعالیت‌های کشاورزی و عدم گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی است که منجر به آثار و پیامدهای ناگوار اقتصادی و اجتماعی نظیر مهاجرت و بیکاری در این مناطق گردیده است (مولوی، ۱۳۹۰). نقش توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی یا مشاغل غیر کشاورزی در توسعه مناطق روستایی به صورت بالقوه جهت جذب نیروی بیکار روستایی و کاهش جریان مهاجرت‌ها به بیرون در طی دو دهه گذشته بسیار مورد توجه قرار گرفته است (حسینی، ۱۳۹۳؛ رکن الدین افتخاری، ۱۳۹۵).

اگرچه زمینه‌های شکل‌دهنده فعالیت‌های غیرکشاورزی و توسعه آن در مناطق روستایی می‌تواند در ابتدا ناشی از عوامل مختلف محیطی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی باشد اما سیاست‌گذاری‌های دولتی در زمینه آموزش‌های ارائه‌شده و آگاهی بخشی به روستاییان و ایجاد انگیزه و رغبت در روستاییان در جهت فراگیری مهارت‌های نوین و به‌طور کلی توجه به ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنان سبب می‌گردد روستاییان آموزش، هدایت و کنترل لازم بر روی مدیریت مهارت‌ها و تصمیم‌گیری‌های خود داشته باشند (سپه پناه، ۱۳۹۱). از این رو، به نظر می‌رسد که ایجاد و گسترش مشاغل نوین و فعالیت‌های درآمدزا و نیز توسعه مراکز روستایی سطح پایین به عنوان یکی از روش‌های مهم اشتغال‌زایی در روستاها باید مورد توجه قرار گیرد. تنوع بخشی به اقتصاد روستایی در کشورهای در حال توسعه موجب بهبود فرصت‌های شغلی نوین در مناطق روستایی شده و تأثیر مهمی در پایداری معیشت و رفاه خانوارهای روستایی، کاهش مخاطرات ناشی از وابستگی به درآمد کشاورزی داشته و

در نهایت برون داد نظام اجتماعی را نیز به شکل عادلانه‌تری بین اجزای حیاتی آن تقسیم می‌کند (کوثری، ۱۳۹۲). یکی از اقدامات عملی در این راستا گسترش آموزش‌های مهارتی فنی و حرفه‌ای است. به عبارتی دیگر در اقتصاد دانش محور مهم‌ترین عامل تولید، نیروی کار و سرمایه نیست بلکه دانش، مهارت و فناوری است که در واقع هدف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای آموختن دانش، مهارت و فناوری به طور همزمان به افراد می‌باشد (ملک‌پور، ۱۴۰۰). می‌توان گفت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به دلیل توأم نمودن آموزش‌های نظری و عملی از توانایی زیادی در تشکیل سرمایه انسانی و تربیت کارگر دانش مدار^۱ برخوردار می‌باشند. آموزش می‌تواند تغییر مهارت‌ها، دانش نگرش و رفتار اجتماعی را در بر داشته باشد، می‌تواند به فضای به وجود آمدن تغییرات در ویژگی‌های شخصیتی، رفتاری و نگرش‌ها در مورد همکاران، گروه، سرپرستان بینش مطلوب را بوجود آورد (مقصودی، ۱۳۹۳). آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ابزاری ضروری است که مبتنی بر فعالیت‌های عملی، شغلی غیر آکادمیک و خاص برای آماده سازی و ارتقای خوداشتغالی و مهارت‌ها در بین کارآموزان آن است که به بهبود اشتغال پذیری نیروی کار کمک می‌کند. آموزش اولیه و توسعه حرفه‌ای مستمر را برای هر فرد فراهم می‌کند و همچنین دانش، مهارت و نگرش را در مورد شکل خاصی از اشتغال در بین کارآموزان خود توسعه می‌دهد (کائور^۲، ۲۰۱۸). بر اساس گزارش یونسکو، آموزش فنی و حرفه‌ای با هدف آماده سازی فارغ‌التحصیلان جوان برای اشتغال از طریق ارائه تجربه یادگیری مبتنی بر کار مرتبط، مهارت‌های فنی و دانش نظری در نظر گرفته شده است (بانو^۳ و همکاران، ۲۰۲۲).

1- Knowledge-Worker

2- Kaur

3- Bano

پربار می‌سازد و توانایی‌ها و ظرفیت‌های لازم را در او ایجاد می‌کند. همچنین برای گروه‌های تحت فشار نظیر، زنان و گروه‌های به حاشیه رانده شده به ویژه در بخش روستایی می‌توان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را یک مسیر مهم جهت زندگی بهتر دانست (عزیزی و امرایی نیا، ۱۳۹۷).

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در دو دهه اخیر در برگیرنده آموزش‌های رسمی یا غیر رسمی در زمینه‌های صنعت، کشاورزی، خدمات و پزشکی بوده که فرد را برای احراز شغل، حرفه و کسب و کار آماده می‌سازد یا کارایی و توانایی وی را در انجام شغل فعلی افزایش می‌دهد (مقیم، ۱۳۹۵؛ رضایی راد و عطار، ۱۳۸۹). این قبیل آموزش‌ها عمدتاً مهارتی بوده و دارای دو گروه یا سطح کلی است: آموزش غیر رسمی و آموزش حرفه‌ای، هر یک از این دو نوع آموزش با مردم و آماده سازی آن‌ها برای اشتغال سروکار دارد نقش‌های عمده‌ی آموزش فنی و حرفه‌ای شامل آموزش زنان و مردان جوان و جویای کار است که در آینده‌ی نزدیک به بازار کار وارد خواهند شد و هم‌چنین بازآموزی و ارتقای کیفی افرادی که به کاری اشتغال دارند، در هر دو مورد، برنامه‌های آموزشی با تقاضاهای نیروی انسانی و ایجاد فرصت‌های آموزشی برای بزرگسالان بیکار ارتباط دارد (ابراهیمی نژاد و پوررمضان، ۱۳۹۲؛ خالدی و رفعتی، ۱۳۹۱). به عبارت دیگر، افزایش کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ی موجب بالارفتن کارایی و کارآفرینی نیروی انسانی برای کمک به رشد اقتصادی و اشتغال در جهت بهبود کیفیت زندگی مردم می‌گردد این هدف در مرحله اول مستلزم شناخت نیازهای در حال تغییر بازار کار (نیازسنجی) و کارایی نظام آموزشی است. از این رو از جمله موانع عمده در اجرای نظام جدید آموزشی و تحقق اهداف آن، نبود زمینه‌ها و شرایط لازم برای تحقق این اهداف است (فاضلی کبریا و همکاران، ۱۳۹۷).

با نگاهی به پیامدهای آموزشی گسترده برای توسعه، نمی‌توان انکار کرد که آموزش غیررسمی با چالش‌هایی مشابه

نگاهی اجمالی به وضعیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای روستایی در کشور بیانگر این نکته است که با افزایش جمعیت و بالا رفتن نرخ بیکاری و تمایل روستاییان به مهاجرت به شهرها به منظور یافتن شغل، نیاز به آموزش نیروی انسانی ماهر در زمینه‌های فنی و حرفه‌ای ضروری و فوری است. در این میان با توجه به اهمیت آموزش روستائیان توجه به ارائه آموزش‌های مهارتی در شاخه‌های گوناگون کشاورزی، صنعت و خدمات ضروری است. ورود و تنوع آموزش‌ها به مناطق روستایی در دهه‌های پیشین کم‌رنگ و عمدتاً معطوف به آموزش‌های ساده ترویجی کشاورزی و فعالیت‌های وابسته بوده که توسط سازمان‌های دخیل نظیر جهاد کشاورزی بنا به ضرورت ارائه شده و اصل مهارت‌آموزی و یا ارتقاء مهارت روستائیان در آن نادیده گرفته شده بود و خلأ ارائه آموزش‌های مدون و برنامه‌ریزی شده در بخش روستا همواره احساس می‌شد (ابراهیمی نژاد و پوررمضان، ۱۳۹۲). ارتقاء سطح مهارتی روستائیان می‌بایست به گونه‌ای باشد که آن‌ها را به سوی بهینه‌سازی روش‌های تولیدی و بهره‌وری از امکانات موجود سوق داده به گونه‌ای که تأمین کننده بخشی از اهداف توسعه روستایی باشند. آموزش فنی و حرفه‌ای یکی از ساده‌ترین راه‌های سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی است زیرا مهارت‌های تولیدی را ایجاد می‌کند که در بازارهای کار مبادله می‌شوند. در نتیجه، این آموزش‌ها با افزایش درآمد بالقوه افراد بر آن‌ها تأثیر می‌گذارند. علاوه بر این، تأثیر بالقوه زیادی فراتر از سطح فردی دارد به عنوان مثال، در بخش کشاورزی و مواد غذایی، بهره‌وری بالاتر در نتیجه کسب مهارت‌ها می‌تواند منجر به عرضه بیشتر مواد غذایی، بهبود کیفیت غذا و قیمت پایین‌تر به دلیل حجم تولید بیشتر، ضایعات کمتر و استفاده کارآمدتر از منابع شود (کایرویی و کوزچکا، ۲۰۱۸). از جمله مباحثی که بر اهمیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌افزاید این است که فرد را برای ورود به بازار کار غنی و

با آموزش رسمی مواجه بوده است. آموزش غیررسمی ساختارهای قدرت موجود را بازتولید می‌کند و کمتر پویایی اجتماعی را تحریک کند. از سوی دیگر، آموزش غیررسمی می‌تواند به عنوان وسیله‌ای برای تغییر اجتماعی تلقی شود. با این حال، پتانسیل توانمندسازی آموزش غیررسمی به طور گسترده‌ای گسترش نیافته است. یکی از دلایل این امر می‌تواند این باشد که این کارکرد آموزش با راهبردهای توسعه کشورها مطابقت ندارد (بلاک^۱ و همکاران، ۲۰۱۳). نقطه نظرات افراد صاحب نظر و مشهور جهانی در این خصوص خود حائز اهمیت و توجه است. لوئیس (۱۹۹۶) از صاحب نظران آموزش فنی و حرفه‌ای معتقد است که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای باید در زمینه‌هایی از قبیل توسعه نگرش‌ها و مهارت‌های تخصصی و اشتغال‌زایی عمل کند. گیب و هینون^۲ (۲۰۱۱) توسعه، استقلال طلبی، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، اعتماد به نفس، روحیه کارآفرینی و جرأت خلاقیت را از اهداف آموزش کارآفرینی و مرتبط با آن می‌داند. هو^۳ (۲۰۰۷) اظهار می‌دارد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای باید ایده‌های نوآورانه را به یادگیران آموزش دهند. به دنبال تحقیقات بین‌المللی صورت گرفته، به منظور اثربخشی، برنامه‌های آموزش غیر رسمی باید استانداردهای خاصی را رعایت کنند. محتوای برنامه‌های آموزش غیررسمی باید با نیازهای فراگیران مطابقت داشته باشد (بلاک^۴ و همکاران، ۲۰۱۳).

این آموزش‌ها با هماهنگ نمودن آموزش‌های نظری و عملی این امکان را برای آموزش دیده فراهم می‌نمایند که همسویی بیشتری با نیازهای بازار کار داشته و از این طریق امکان بیشتری برای جذب آن‌ها در فعالیتهای اقتصادی اجتماعی فراهم گردد (ثنائی، ۱۳۹۵). به دلیل نقش و اهمیت

ویژه این گروه از آموزش‌ها در توسعه جوامع و توانمندی نیروی انسانی فعال آن، اکثر کشورهای جهان تلاش‌هایی روزافزون را برای تقویت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای آغاز کرده‌اند. انگیزه این تلاش‌ها، فائق آمدن بر مشکلات فراگیر بیکاری جوانان، ارتقای مهارت‌های شغلی و تامین نیازهای اقتصادی است و این باور وجود دارد که کسب مهارت موجب ارتقای بهره‌وری و قابلیت رقابت در اقتصاد جهانی می‌شود (نایت و یورک^۵، ۲۰۰۲؛ قارون، ۱۳۹۱). می‌توان گفت، آموزش برای ایجاد مهارت‌های مورد نیاز یکی از مؤثرترین راه‌هایی است که می‌تواند جامعه را در دستیابی به توسعه اقتصادی اجتماعی، رشد و پایداری یاری نماید و فرصت‌هایی برای جوانان به وجود آورد تا دانش، نگرش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز بازار کار را بشناسند و داشتن مهارت لازم و کافی برای انجام وظایف موجب افزایش رضایت شغلی خواهد شد (هارتل^۶، ۲۰۰۹؛ خسروی پور و پورجاوید، ۱۳۹۶؛ گوهریزی و پورکیانی، ۱۳۹۱). قدسیان و همکاران (۱۳۹۴) ضمن تأیید نقش آموزش در توانمندسازی مخاطبان اظهار نمودند که آموزش دارای پنج ارزش حقیقی برای بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی در درجهان سوم است که این ارزش‌ها در سه زمینه‌ی فردی، اجتماعی و اقتصادی قابل بحث است. بنابراین، از مجموع آنچه گفته شد می‌توان به این نتیجه دست یافت که چنانچه بتوان جوانان روستایی را به سمت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در راستای بهبود مهارت‌های اشتغال‌زایی در آنان سوق داد، می‌توان بسیاری از چالش‌های موجود در کشور نظیر فقر، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی در شهرها و غیره را برطرف نمود.

در کشور ما نیز آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در قالب آموزش‌های رسمی (هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش و دانشگاه‌های علمی کاربردی) و غیررسمی (توسط مراکز آموزش

1 -Blaak

2 -Gibb and Henon

3 -Hu

4 -Blaak

5 -Knight and Yorke

6 -Hartl

ناکافی، فقدان ارتباط صنعتی، بیکاری، آموزش ناکافی معلمان، و عدم مشارکت زنان روبه رو است. اودورو وانگا و مانیوا^۲ (۲۰۲۱) اثربخشی برنامه‌های غیررسمی آموزش فنی و حرفه‌ای در توسعه شایستگی‌های مهارت‌های اجتماعی در میان جوانان آسیب‌پذیر در شهرستان ناکورو، کنیا را بررسی کرده اند یافته‌ها نشان داد که بین روش‌های آموزشی مورد استفاده و کسب توانایی در برقراری ارتباط و مهارت‌های شنیداری، تیم‌سازی، مدیریت زمان و منابع و همچنین توانایی توسعه راه‌حل‌های عملی برای حل مشکلات خاص، ارتباط معناداری وجود دارد. اما روش‌های مورد استفاده باعث افزایش خودپنداره و اعتماد به نفس در بین کارآموزان نشد. هیندراویجایا^۳ (۲۰۲۰) با مطالعه تأثیر میانجی آموزش غیررسمی بر توسعه منابع انسانی به این نتایج دست یافت که متغیرهای نوع کار، سطح درآمد، وضعیت خانواده و زندگی در منزل به طور مستقیم بر آموزش غیر رسمی و توسعه منابع انسانی تأثیر مثبت و معناداری دارند. و اینکه آموزش غیر رسمی توانسته است واسطه تأثیر نوع کار، سطح درآمد، وضعیت خانواده و زندگی در خانه را بر توسعه منابع انسانی باشد. کایروبی و کوزچکا^۴ (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با عنوان نقش آموزش‌های فنی حرفه‌ای بر کشاورزان و فعالان زنجیره ارزش غذایی در آفریقا به این نتیجه دست یافتند که اغلب آموزش‌های ارائه شده با نیازهای بخش خصوصی و ادارات محلی مطابقت ندارد و عمده تمرکز اصلی آموزش‌ها بر مهارت‌های تولیدی و خود تولید کنندگان است. نتایج مطالعه کائور^۵ (۲۰۱۸) در بررسی تأثیر دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای بر توانمندی اقتصادی و فردی و روانشناختی زنان روستایی در پنجاب نتایج نشان داد حتی بعد از پایان دوره‌ها نیز سطح توانمندی اقتصادی و فردی-روانی

فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت کار و امور اجتماعی) به دانش‌آموختگان انتقال داده می‌شود. به نظر می‌رسد هدف اصلی طراحان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، کاربردی کردن آموزش‌ها و ارائه فنون و مهارت‌های مورد نیاز بازار کار و در نهایت زمینه‌سازی برای اشتغال دانش‌آموختگان باشد (خالدی و رفعتی، ۱۳۹۱). امروزه طیف گسترده‌ای از آموزش‌های فنی و مهارتی در سطوح مختلف در اقصی نقاط کشور و به شیوه‌های متنوع ارائه می‌شود (عبداله زاده و همکاران، ۱۳۹۳). بخش قابل توجهی از این آموزش‌ها برای جوانان روستایی ارائه می‌گردد و طی سال‌های گذشته این برنامه‌ها در منطقه مورد نظر این تحقیق یعنی استان همدان نیز در سطح وسیعی برگزار می‌گردد. انتظار می‌رود با عنایت به وضعیت بخش کشاورزی و بهره‌وری پایین آن در سال‌های اخیر و بحران آب و افزایش مهاجرت‌ها از روستاها به شهرها، آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به روستائیان موجبات توانمندسازی آنها و افزایش مهارت آنها جهت اشتغال به فعالیت‌های نوین روستایی را فراهم نموده باشد. بنابراین لزوم بررسی میزان اثربخشی یا تأثیر این آموزش‌ها در این منطقه ضروری به نظر می‌رسد.

با عنایت به اهمیت این نوع آموزش‌ها و فراگیری آن در جوامع مختلف مطالعات متعددی نیز در سال‌های اخیر در این رابطه جهت شناسایی و بررسی ابعاد مختلف آن به انجام رسیده است این مطالعات موید ضرورت و حساسیت لازم در شناخت ابعاد مختلف آن است. در ادامه به برخی از مهم‌ترین مطالعات داخلی و خارجی اشاره شده است.

بانو^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در بررسی چالش‌های نوظهور در آموزش فنی حرفه‌ای پاکستان، برخی از یافته‌های مهم را شامل این واقعیت دانسته‌اند که وضعیت فعلی آموزش فنی و حرفه‌ای به دلیل مسائل زیرساختی و کمبود بودجه مناسب نیست. علاوه بر این، آموزش فنی و حرفه‌ای در پاکستان با مهارت‌های

2 -Odero-Wanga and Munyua

3 -Hendrawijaya

4 -Kirui and Kozička

5 -Kaur

1 -Bano

در رتبه اول، عوامل چالش‌های ضعف در مدیریت منابع انسانی با وزن ۰/۳۱۳ در رتبه دوم، عوامل چالش‌های اداری ساختاری با وزن ۰/۲۴۱ در رتبه سوم قرار گرفته است. داودی و سیچانی (۱۳۹۹) با شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توانمندسازی آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای با استفاده از تکنیک‌های FAHP و FTOPSIS است نشان دادند که در رتبه بندی راه حل ها، توانمندساز «اجرای آموزش‌های مهارتی متناسب با نیازمندی های محلی و منطقه‌ای» در رتبه اول قرار گرفته است. عزیزی و امرایی نیا (۱۳۹۷) در مطالعه تحلیل تجارب زیسته زنان زندانی شهر سمنجان از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان به این نتایج دست یافتند که زنان زندانی با زمینه‌های جرم متفاوت، انگیزهی زیادی برای شرکت در کلاس‌های مهارت آموزی دارند. حضور در این کلاس‌ها نقش مثبتی در باز توانمندسازی همه جانبه مددجویان داشته و در اکثر موارد با توانمندسازی شغلی و اقتصادی و فراهم نمودن فضای بازسازی مددجویان از لحاظ روحی، روانی و تربیتی زمینه ارتکاب مجدد جرم در بین مددجویان را کاهش می‌دهد. نتایج مطالعه خسروی پور و پورجاوید (۱۳۹۶) در واکاوی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال روستائیان شهرستان اسلام آباد غرب نشان داد بین وضعیت اشتغال شرکت‌کنندگان با غیر شرکت‌کنندگان از نظر اشتغال تفاوت معنی‌داری وجود دارد. طبق نتایج مطالعه سلیمی (۱۳۹۳) آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش نسبتاً مناسبی در پرورش نیروی کار ماهر و تولید و تربیت نیروی انسانی خوداشتغال و کارآفرین داشته و می‌توانند به‌عنوان یک ابزار و راهکار اصلی در جهت تولید، توسعه و به‌سازی سرمایه انسانی نقش داشته باشد. عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۳) نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر راه‌اندازی کسب‌وکار در نواحی روستایی استان گلستان را مورد مطالعه قرار دادند بکارگیری تحلیل عاملی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر راه‌اندازی

اکثریت مهارت آموزان پایین بوده است. مانوئل^۱ و همکاران (۲۰۱۵) دریافتند که آموزشگران و مهارت‌آموزان موزامبیک درک مثبتی از دوره‌ای آموزشی فنی و حرفه‌ای دارند اما این برنامه‌ها با محدودیت فقدان منابع و غالب بودن روش‌های آموزش سنتی مواجه هستند. بلاک^۲ و همکاران (۲۰۱۳) در مطالعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اوگاندا، توانمندسازی عملی از طریق بیان داشته‌اند که یک جایگزین قابل اجرا توانمندسازی عملی شامل کسب مهارت‌های قابل فروش و همچنین توانایی‌های حیاتی برای هدایت زندگی افراد است. آموزش می‌تواند افراد محروم از تحصیلات رسمی را با تجهیز آنها با مهارت‌ها و دانش‌های مفید افزایش دهد. اوگانده^۳ و همکاران (۲۰۱۲) در بررسی آموزش و تحصیلات کارآفرینی ابزارهایی راهبردی برای کاهش فقر در نیجریه نتیجه گرفتند که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای رابطه مثبتی با توانمندسازی جوانان و در نتیجه ایجاد کسب‌وکارهای کوچک در حوزه صنایع دستی، خدمات دارند. اکپاما^۴ و همکاران (۲۰۱۱) در نتایج مطالعه خود بیان کرده‌اند که به دست آوردن مهارت‌های حرفه‌ای منجر به کاهش قابل ملاحظه فقر در بین جوانان می‌شود و سن آنها در برنامه‌های مهارتی به طور معناداری کاهش می‌یابد.

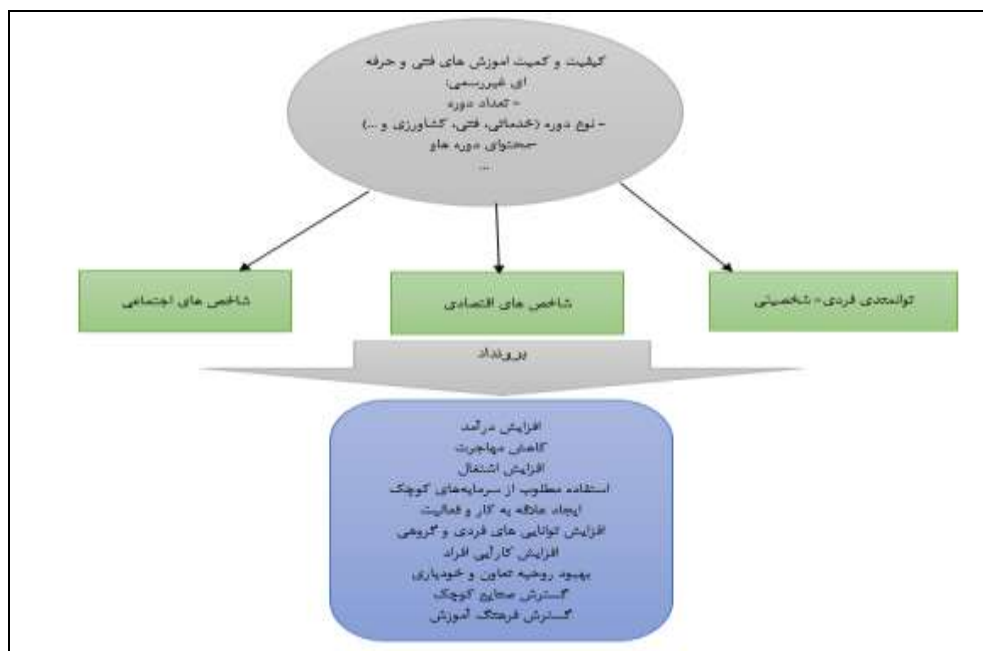
نتایج مطالعه حاجی علیانی و پاپ زن (۱۴۰۰) در ارزیابی نقش آموزش‌های فنی حرفه‌ای در اشتغالزایی زنان روستایی کرمانشاه نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای منجر به تغییر سطح دانش و آگاهی‌های شغلی آنها، تغییر در سطح شایستگی و مهارت حرفه‌ای، تغییر نگرش آنان به کار و شغل خانگی و جایگاه خود و خانواده و شغل شان در جامعه شد. ملک پور (۱۴۰۰) در ارزیابی چالش‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشور، بیان داشت که عوامل چالش‌های بازار کار با وزن ۰/۴۴۶

1 -Manuel
2-Blaak
3 -Ogundele
4 -Akpama

حرفه‌ای با توجه به شرایط و منابع کشور خود و نیز اثرگذاری این آموزش‌ها بر توسعه منابع انسانی پرداخته‌اند که از جمله مهم‌ترین چالش‌های برشمرده شده این پژوهش‌ها محدودیت‌های زیرساختی، منابع و بودجه، عدم مشارکت زنان و عدم تطابق با نیازهای بازار کار است. برخی دیگر از منابع خارجی بر لزوم کاربست این آموزش‌ها و نمود آن در افزایش درآمد و وضعیت اقتصادی و به طور کلی کاهش فقر و استانداردهای زندگی تأکید دارند. که نتایج نشان‌دهنده مناسب بودن و کارآمدی این آموزش‌ها است هرچند با وضعیت مطلوب فاصله وجود دارد. در رابطه با پژوهش‌های داخلی نیز، به ارزیابی چالش‌ها پرداخته شده با این تفاوت که چالش‌های بازار کار و مدیریت منابع انسانی در منطقه مورد مطالعه در اولویت هستند. در بیشتر منابع داخلی بحث اشتغال‌پذیری و راه اندازی کسب و کارها مورد توجه قرار گرفته است و کمتر به توانمندی‌های فردی و اجتماعی-اقتصادی مهارت‌آموزان و ارتقاء آن توجه شده است که لزوم مطالعه حاضر را ایجاد می‌کند. درنهایت مدل مفهومی پژوهش حاضر به صورت شکل ۱ ارائه شده است.

کسب‌وکار روستایی، به استخراج چهار عامل با عنوان‌های «کسب مهارت‌های فنی و عملی کسب‌وکار»، «ایجاد روحیه کارآفرینی»، «انگیزه سازی برای خوداشتغالی» و «مهارت‌های عمومی و اجتماعی کسب‌وکار» منجر شد. ابراهیمی نژاد و پورمضان (۱۳۹۲) در نتایج مطالعه خود عنوان کرده اند که توسعه فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای در سطح روستاها و ایجاد انگیزه برای شرکت در دوره‌های آموزشی موجب اشتغال و افزایش درآمد و رضایت از محیط کسب‌وکار و بهبود کیفیت زندگی روستاییان شده، که این خود از میزان مهاجرت خواهد کاست. خالدی و رفعتی (۱۳۹۲) در مقایسه اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای رسمی و غیررسمی بر اشتغال بیان کردند در حالت کلی آموزش‌های (مراکز فنی و حرفه‌ای) نسبت به آموزش‌های رسمی از نظر تأثیر بر توانمندی شغلی و افزایش مهارت شاغلین مزیت دارند.

در جمع بندی پژوهش‌های صورت گرفته می‌توان به نکات قابل توجهی اشاره کرد از جمله اینکه پژوهش‌های خارجی در برخی موارد به چالش‌های اساسی و پایه آموزش‌های فنی و

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نوع مطالعات توصیفی-تحلیلی است که به لحاظ هدف، کاربردی بوده و از نظر گردآوری داده‌ها پیمایشی محسوب می‌شود و به روش علی-ارتباطی انجام گرفته است. جامعه آماری تحقیق ۷۰۸ نفر از روستائیان آموزش دیده دوره‌های فنی و حرفه‌ای شهرستان فامنین در ۷ روستای (خوش آباد، نگارخاتون، اصله، سناج، تجرک، پاوان و ینگجه) این شهرستان می‌باشند که پس از گذشت دو سال از حضور در کلاس‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای عملکرد و تأثیر دوره‌ها در سال ۱۳۹۹ مورد ارزیابی قرار گرفت. متناسب با حجم جامعه و با استفاده از فرمول کوکران، ۲۰۰ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب برای مطالعه انتخاب شدند. علاوه بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، ابزار اصلی تحقیق برای جمع‌آوری داده‌های میدانی پرسشنامه در دو بخش مشخصات فردی - شغلی و پرسش‌های اصلی مرتبط با فعالیت‌ها و توانمندی‌های غیرکشاورزی و تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر آن‌ها تنظیم شد در مطالعه حاضر اثرات دوره‌ها در چهار بعد توانمندی‌های فردی و شخصیتی، اقتصادی، اجتماعی و همچنین رضایت از دوره‌های فنی و حرفه‌ای مورد سنجش قرار گرفت. روایی مقیاس‌های در نظر گرفته شده برای مطالعه توسط پانل متخصصان (شامل برخی استادان رشته ترویج و آموزش کشاورزی) و محاسبه پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ تأیید گردید (جدول ۱). به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با توجه به اهداف و سوالات پژوهش، از آمار توصیفی (جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی و میانگین، ضریب تغییرات و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای، تی مستقل و همبستگی پیرسون و اسپیرمن) به کمک نرم افزارهای SPSS²⁵ و LISREL^{8.5} و

روش تحلیل عاملی تأییدی^۱ (CFA) صورت گرفت.

منطقه مورد مطالعه

شهرستان فامنین یکی از شهرستان‌های نه گانه استان همدان می‌باشد که در شمال شرق استان واقع است و با مساحتی حدود ۱۳۶۲ کیلومتر مربع معادل ۷/۶ درصد مساحت کل استان را تشکیل می‌دهد. این شهرستان از شمال به شهرستان رزن، از سمت جنوب به شهرستان همدان، از سمت شرق به استان مرکزی و از سمت غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود شده است. طبق آمار جمعیت شهرستان بالغ بر ۴۳۰۰۰ نفر می‌باشد که ۶۶ درصد جمعیت روستایی دارد. شهرستان فامنین از دو بخش، یک شهر و چهار دهستان و ۶۴ روستا تشکیل شده است. این شهرستان ۶۴۱۵ بهره‌بردار کشاورزی دارد و ۴/۴ درصد از ارزش تولیدات استان را به خود اختصاص داده است. تنها در سال ۱۳۹۸ بالغ بر ۹۲ طرح و کارگاه اشتغالزایی روستایی در روستاهای این شهرستان اجرا شده که زمینه اشتغال مستقیم ۴۵۰ نفر و اشتغال غیر مستقیم بیش از ۱۰۰۰ نفر را فراهم آورده است. در این میان می‌توان به کارگاه‌های تولید کفش چرم در روستای اصله، گلیم بافی و ساخت ادوات کشاورزی روستای نگارخاتون (روستای مهم با حدود ۷۰ واحد تولیدی و کارگاهی)، مصنوعات چوبی و فلزی روستای سناج، خدمات رایانه روستای پاوان و غیره اشاره کرد (اداره کل تعاون استان همدان، ۱۳۹۸). در شکل ۲ نقشه منطقه مورد مطالعه و روستاهای آن نمایش داده شده است.

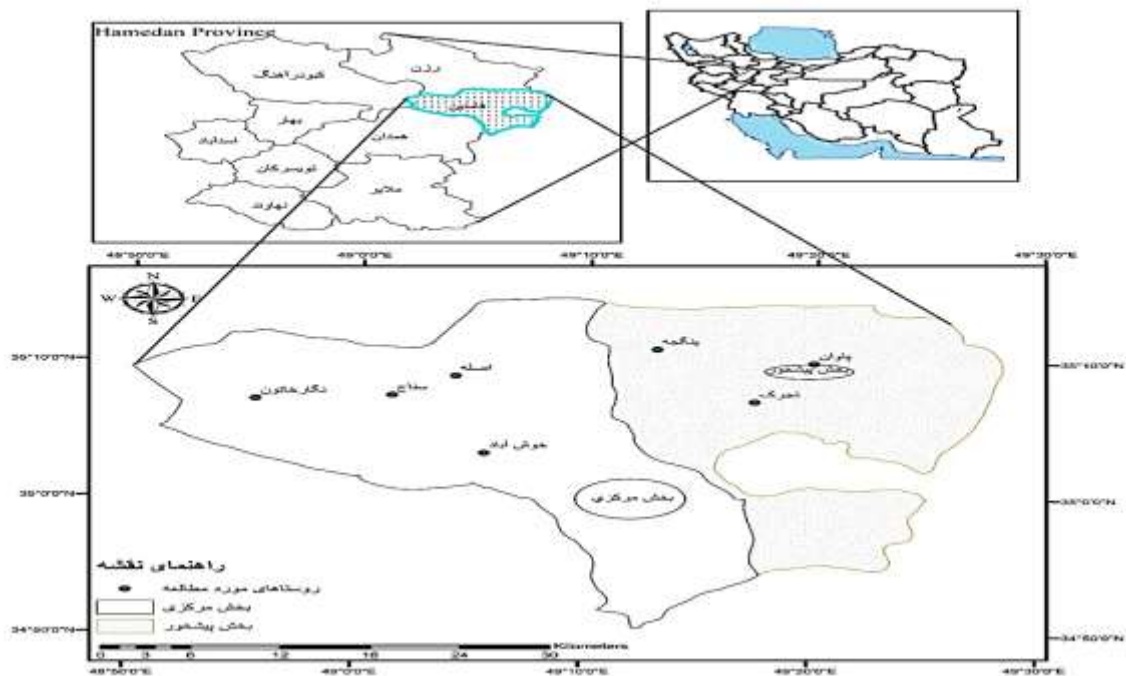

جدول ۱. آلفای کرونیباخ بخش‌های مختلف پرسشنامه

ردیف	متغیرها	مقدار آلفای کرونیباخ
۱	توانمندی‌های فردی و شخصیتی	۰/۷۰
۲	شاخص‌های اقتصادی	۰/۸۹
۳	شاخص‌های اجتماعی	۰/۷۸
۴	رضایت از دوره‌های فنی و حرفه‌ای	۰/۷۵

جدول ۲. شاخص‌ها و متغیرهای تبیین کننده ابعاد توانمندسازی مهارت آموزان

متغیر	شاخص‌های سنجش
توانمندی فردی - شخصیتی	توانایی مواجهه با شرایط دشوار کاری، انتخاب راه‌حل مناسب برای مشکلات، تصمیم سازی در شرایط مبهم و غیرقابل پیش‌بینی، توانایی برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی فعالیت‌ها، قدرت و توانایی نوآوری در حین کار
ارتباطات اجتماعی و سازمانی	توانایی انجام کار گروهی و جمعی، بهبود ارتباط با مسئولین دولتی، احترام به ارزش‌های اجتماعی و حرفه‌ای، اطلاع از قوانین و رعایت آن‌ها در حیطه وظایف شغلی، شرکت در دوره‌های آموزش ضمن خدمت و مهارت افزایی، کاهش تنش و اختلاف با همکاران و مراجعین
شاخص اقتصادی	امکان عرضه تولیدات به خارج از روستا، سرمایه‌گذاری در مشاغل غیر کشاورزی، به‌کارگیری سرمایه‌های خرد در مشاغل غیر کشاورزی، هزینه تولید کالا، بیکاری، میزان توان رقابتی، میزان تولیدات غیر کشاورزی، توانایی بازاریابی، خوداشتغالی
شاخص اجتماعی	میزان رضایت شغلی، آگاهی و دانش عمومی نسبت به محیط زندگی خود، همکاری با مقامات محلی و مسئولین و نهادهای دولتی، میزان علاقه به مهارت‌آموزی، حس خودباوری و اعتمادبه‌نفس، روحیه مشارکت و همکاری

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه پژوهش

نتایج و بحث

حرفه‌ای گذرانده در بین افراد سه دوره (۴۴ درصد) بود.

ویژگی‌های فردی و شغلی

یافته‌های توصیفی حاصل از پژوهش نشان داد که ۶۴ درصد مهارت آموزان را مرد و ۳۶ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. میانگین سن افراد مورد مطالعه ۳۴/۰۷ سال بود. اکثر افراد شغل اصلی خود را کشاورزی (۶۳ درصد) عنوان کرده و (۳۷ درصد) دارای شغل غیر کشاورزی بودند. میانگین سابقه اشتغال به کشاورزی در بین افراد ۴/۶۷ سال با انحراف معیار ۱/۶۵ می‌باشد. در رابطه با نوع دوره‌های فنی و حرفه‌ای گذرانده در بین افراد مورد مطالعه ۶۳ درصد افراد در دوره‌های خدماتی و ۲۶/۵ درصد در دوره‌های فنی و ۱۵/۵ درصد افراد در دوره‌های کشاورزی شرکت کرده بودند. بیشترین تعداد دوره‌های فنی و

میزان رضایت فراگیران از دوره‌ها

اولویت بندی سنجش رضایت مهارت آموزان از دوره‌های آموزشی برگزار شده نشان داد که افراد، بیشترین رضایت را از مربیان و نحوه تدریس آن‌ها و کمترین رضایت را از امکانات و خدمات مختلف دوره داشته‌اند. به‌طور کلی میزان رضایت افراد مورد مطالعه دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای برابر با ۳/۵۹ است که نزدیک به زیاد است و نشان از رضایت نسبتاً خوب مهارت آموزان روستایی از دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳. سنجش میزان رضایت مهارت آموزان از دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای

رتبه	مؤلفه / گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	رضایت از مربیان و نحوه تدریس دوره	۳/۸۲	۱/۰۵	۰/۲۷۴
۲	رضایت از زمان و طول دوره	۳/۶۳	۱/۰۰	۰/۲۷۵
۳	رضایت از مدیریت اجرای دوره	۳/۵۸	۱/۰۰	۰/۲۷۹
۴	رضایت از کاربردی بودن دوره	۳/۵۷	۱/۰۰	۰/۲۸۰
۵	رضایت از هدف و قصد دوره	۳/۵۶	۱/۰۲	۰/۲۸۶
۶	رضایت از محتوای دوره آموزشی	۳/۵	۱/۰۳	۰/۲۹۴
۷	رضایت از به‌روز بودن مطالب آموزشی دوره	۳/۸۳	۱/۱۳	۰/۲۹۵
۸	رضایت از مکان و محل دوره	۳/۵۳	۱/۰۵	۰/۲۹۷
۹	رضایت از نحوه ارزشیابی دوره	۳/۳۳	۱/۰۱	۰/۳۰۳
۱۰	رضایت از امکانات و خدمات مختلف دوره	۳/۶۰	۱/۱	۰/۳۰۵
	میزان رضایت از دوره	۳/۵۹	۱/۰۳	۰/۲۸۸

ارزیابی مدل اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش (تحلیل عاملی تاییدی)

در این بخش به منظور بررسی معنی‌داری و برازش مدل اندازه‌گیری تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ابعاد توانمندی افراد از مدل معادلات ساختاری به کمک نرم افزار لیزرل استفاده شده است. نتایج حاصل به تفکیک زیر آورده می‌شود.

تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر ابعاد مختلف توانمندی‌های فردی - شخصیتی مهارت آموزان

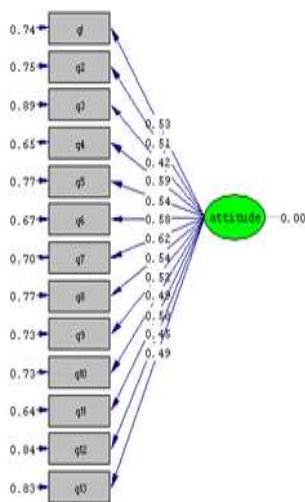
در مدل‌های عاملی مرتبه اول فرض بر این است که نمرات هر مطالعه در یک متغیر در واقع منعکس کننده وضعیت آن مورد در یک عامل زیربنایی تر است که به دلیل پنهان بودنش اندازه‌گیری مستقیم آن وجود ندارد. اما این عامل پنهان خود از ابعاد

آموزش‌ها و دوره‌ها بر این ابعاد تأیید می‌گردد.

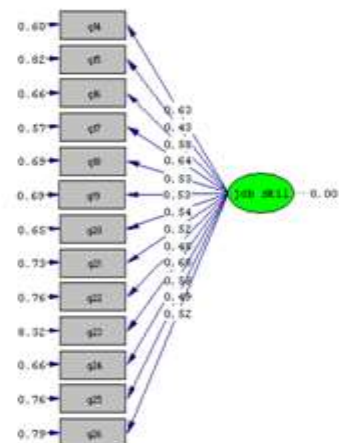
تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر شاخص‌های اقتصادی مهارت‌آموزان

نسبت مجذور کای اسکوتر به درجه آزادی، به حجم نمونه بسیار حساس است. بدان مفهوم که هرچقدر حجم نمونه بالا رود، برازش مدل از نکویی لازم را ندارد و مدل رد می‌شود؛ بنابراین، ایده‌آل آن است، که مقدار کای اسکوتر تقسیم بر درجه آزادی بین ۱-۳ باشد. در این تحقیق مقدار کای اسکوتر تقسیم بر درجه آزادی برابر با ۲/۸۵ است که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل می‌باشد. بنابراین با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برازندگی در (جدول ۴) مشاهده می‌شود، که مدل اندازه‌گیری تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر شاخص‌های اقتصادی مهارت‌آموزان روستایی از برازش مناسب و قابل قبولی برخوردار می‌باشد؛ بنابراین، می‌توان گفت که داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی و زیربنای نظری تحقیق برازش مناسبی دارند و این بیانگر همسو بودن نشانگرها با عامل (سازه) است.

پنهان دیگری محسوب نمی‌شود و در واقع تنها یک لایه از متغیرهای پنهان در مدل وجود دارد (حبیبی و عدن ور، ۱۳۹۶). در این قسمت با استفاده از نرم افزار لیزرل تحلیل عاملی تأییدی تأثیر گذاری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر ابعاد مختلف توانمندی های فردی- شخصیتی (تغییر نگرش و روحیه، مهارت شغلی، تصمیم گیری و ارتباطات اجتماعی و سازمانی) مهارت‌آموزان روستایی پرداخته شده است (اشکال ۳ و ۴). مقدار کای اسکوتر تقسیم بر درجه آزادی برای هر کدام از مدل‌ها کمتر از ۳ است که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل‌ها می‌باشد، همچنین شاخص‌های برازندگی از جمله شاخص خطای مجموع مجذورات میانگین (RMSEA) برای هر کدام از مدل‌ها مناسب گزارش شده است (کمتر از ۰/۰۸)، بنابراین با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برازندگی مدل اندازه‌گیری و نیز مقدار بارعاملی استاندارد شده (بالاتر از ۰/۳) هر کدام از نشانگرها، تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر ابعاد مختلف توانمندی‌های فردی-شخصیتی مهارت آموزان روستایی از برازش مناسب و قابل قبولی برخوردار می‌باشد و فرضیات مربوطه در رابطه با تأثیر

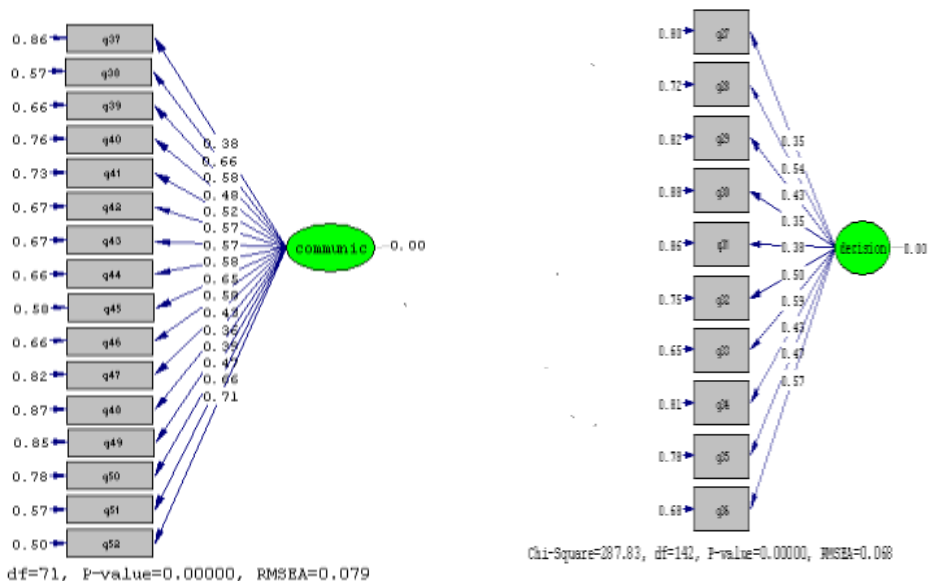

Chi-Square=127.63, df=69, P-value=0.00000, RMSEA=0.059

Chi-Square=199.04, df=89, P-value=0.00000, RMSEA=0.079

شکل ۳. مدل اندازه‌گیری مهارت و توانایی شغلی (چپ) و تغییر نگرش و روحیه (راست) با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده پس از اصلاحات (خروجی لیزرل)

شکل ۴. مدل اندازه گیری ارتباطات اجتماعی و سازمانی (چپ) و تصمیم گیری (راست) مهارت آموزان با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده پس از اصلاحات (خروجی لیزرل)

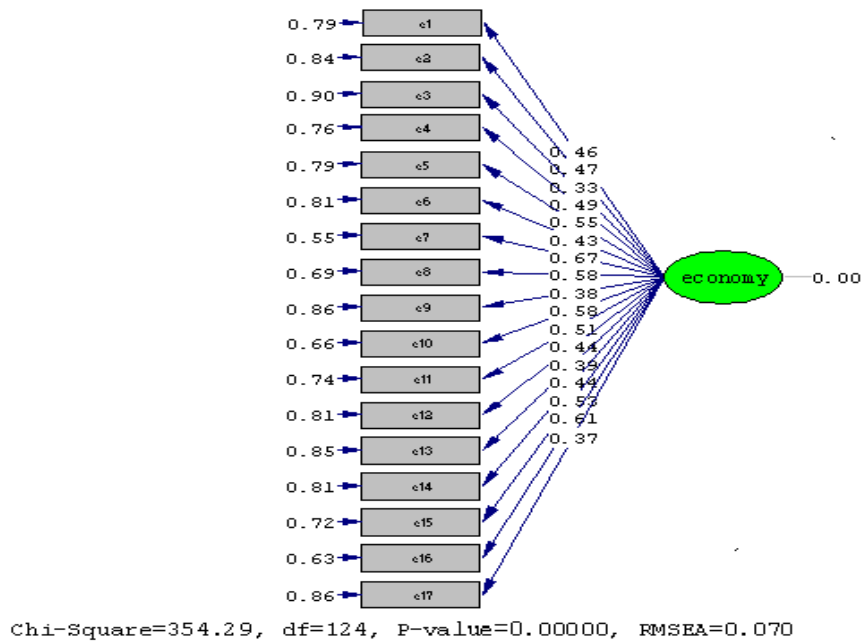
جدول ۴. شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری شاخص‌های اقتصادی مهارت آموزان

شاخص	معیار پیشنهاد شده (برازش قابل قبول)	مقدار گزارش شده	وضعیت
X^2/df	≤ 3	۲/۸۵	برازش مناسب
RMSEA	≤ 0.08	۰/۰۷۰	برازش مناسب
GFI	≥ 0.90	۰/۹۰	برازش مناسب
AGFI	≥ 0.90	۰/۹۱	برازش مناسب
NNFI	≥ 0.90	۰/۹۲	برازش مناسب
NFI	≥ 0.90	۰/۹۴	برازش مناسب
CFI	≥ 0.90	۰/۹۸	برازش مناسب
IFI	≥ 0.90	۰/۹۳	برازش مناسب
PNFI	≥ 0.50	۰/۷۵	برازش مناسب
PGFI	≥ 0.50	۰/۶۴	برازش مناسب

بین سازه و بُعد و بین بُعد و شاخص همبستگی معناداری وجود داشته باشد. در صورتی که این رابطه (ضرایب استاندارد)، بالاتر از ۰/۳ باشد، می‌توان گفت شاخص‌های مورد نظر از قدرت تبیین خوبی برخوردار بوده و این رابطه معنی‌دار است. بنابراین، می‌توان گفت که داده‌های این پژوهش با ساختار عاملی و زیربنای نظری تحقیق برازش مناسبی دارند و این بیانگر همسوبودن نشانگر با عامل (سازه) است.

تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای شاخص‌های اجتماعی مهارت آموزان

در این بعد مقدار کای اسکوئر تقسیم بر درجه آزادی برابر با ۲/۱۳ است که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل می‌باشد. بنابراین با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برازندگی در (جدول ۵) مشاهده می‌شود، که مدل اندازه‌گیری تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر شاخص اجتماعی مهارت آموزان روستایی از برازش مناسب و قابل قبولی برخوردار می‌باشد؛ برای داشتن روایی باید

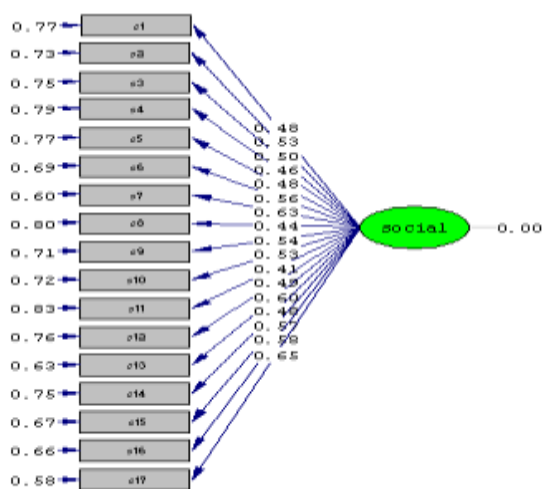
شکل ۵. مدل اندازه‌گیری شاخص‌های اقتصادی با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده پس از اصلاحات (خروجی لیزرل)

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری شاخص‌های اجتماعی مهارت آموزان

شاخص	معیار پیشنهاد شده (برازش قابل قبول)	مقدار گزارش شده	وضعیت
X^2/df	≤ 3	۲/۱۳	بrazش مناسب
RMSEA	≤ 0.08	۰/۰۶۷	بrazش مناسب
GFI	≥ 0.90	۰/۹۶	بrazش مناسب
AGFI	≥ 0.90	۰/۹۲	بrazش مناسب
NNFI	≥ 0.90	۰/۹۴	بrazش مناسب
NFI	≥ 0.90	۰/۹۳	بrazش مناسب
CFI	≥ 0.90	۰/۹۶	بrazش مناسب
IFI	≥ 0.90	۰/۹۰	بrazش مناسب
PNFI	≥ 0.50	۰/۷۰	بrazش مناسب
PGFI	≥ 0.50	۰/۶۶	بrazش مناسب

حرفه‌ای با میانگین جامعه (عدد ۳) از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است (جدول ۶).

مقایسه میانگین توانمندی‌های فردی، اقتصادی و اجتماعی مهارت آموزان با میانگین جامعه و ویژگی‌های فردی-شغلی به منظور مقایسه ابعاد سه گانه تأثیر آموزش‌های فنی و

شکل ۶. مدل اندازه گیری شاخص های اجتماعی با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده پس از اصلاحات (خروجی لیزرل)

جدول ۶. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای

متغیر	میانگین	انحراف معیار	t	df	سطح معنی داری
توانمندی‌های فردی و شخصیتی	۳/۶۹	۰/۴۳	۹/۳۶۳	۱۹۹	۰/۰۰۰**
توانمندی اقتصادی	۳/۴۷	۰/۴۵	۷/۸۲۱	۱۹۹	۰/۰۰۰**
توانمندی اجتماعی	۳/۱۱	۰/۴۷	۳/۵۲۹	۱۹۹	۰/۰۰۱**

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ درصد

اقتصادی و اجتماعی مهارت‌آموزان زن و مرد وجود ندارد به این معنی که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای تأثیر یکسانی بر توانمندی‌های مهارت‌آموزان هر دو گروه داشته است. اما بین مهارت‌آموزان دارای شغل کشاورزی و غیرکشاورز تفاوت معنی دار در رابطه با توانمندی‌های فردی-شخصیتی و اقتصادی و نیز اجتماعی بدست آمد به طوری که تأثیر دوره‌های آموزشی بر توانمندی فردی-شخصیتی و اقتصادی مهارت‌آموزان کشاورز نسبت به افراد غیرکشاورز قابل توجه بود. اما در بعد اجتماعی افراد غیرکشاورز توانمندی بیشتری از خود بروز داده‌اند.

بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل پژوهش و مولفه‌های توانمندی فردی-شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی افراد نتایج حاصل از آزمون همبستگی نشان داد که رابطه مثبت و معنی داری بین متغیرهای سن، تحصیلات و تعداد دوره‌های آموزشی با متغیرهای توانمندی فردی-شخصیتی، اقتصادی و

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۷، میانگین مؤلفه‌های سه‌گانه اثرات آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اختلاف معنادار با میانگین جامعه دارد به طوری که براساس میانگین می‌توان اظهار نمود که میانگین مؤلفه‌های توانمندی فردی و شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی بالاتر از میانگین جامعه (۳) است. بنابراین می‌توان گفت که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مورد نظر تأثیر بیشتری بر توانمندی‌های فردی و شخصیتی و تأثیر کمتری بر شاخص‌های اجتماعی مهارت‌آموزان روستایی داشته است.

در همین راستا برای سنجش تفاوت معنی داری مؤلفه‌های توانمندی فردی-شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی مهارت‌آموزان برحسب جنسیت و شغل کشاورزی و غیرکشاورزی از آزمون تی مستقل استفاده شده است که نتایج آن در جداول ۷ و ۸ آمده است. نتایج حاصل از آزمون تی مستقل نشان داد که تفاوت معنی داری بین توانمندی‌های فردی-شخصیتی،

داشته‌اند توانمندی فردی و اقتصادی بیشتری را کسب کرده‌اند. در همین رابطه بین متغیر تحصیلات مهارت‌آموزان و توانمندی فردی و اقتصادی آنها رابطه معنی داری بدست آمد به گونه‌ای که می‌توان گفت آموزش‌های فنی حرفه‌ای در مهارت‌آموزان با تحصیلات بالاتر توانمندی فردی و اقتصادی بالاتری را نیز به همراه داشته است. اما نتوانسته توانمندی اجتماعی آنها را تحت تأثیر قرار دهد.

اجتماعی وجود دارد. همانطور که در جدول ۱۰ آمده متغیر سن مهارت‌آموزان با متغیرهای توانمندی فردی-شخصیتی، اقتصادی و اجتماعی آنها رابطه مثبت و معنی‌دار را نشان می‌دهد به طوری که تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با افزایش سن بیشتر می‌شود. بین متغیر تعداد دوره‌های آموزشی برگزار شده و متغیرهای توانمندی فردی-شخصیتی و اقتصادی مهارت‌آموزان رابطه معنی‌دار وجود دارد اما با بعد اجتماعی رابطه معنی‌دار بدست نیامد لذا مهارت‌آموزانی که در دوره‌های بیشتری شرکت

جدول ۷. مقایسه میانگین توانمندی های فردی، اقتصادی و اجتماعی مهارت آموزان برحسب جنسیت

متغیر	مرد		زن		اماره t	سطح معنی داری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
توانمندی فردی	۳/۴۳	۰/۴۵۹	۳/۴۱	۰/۴۰۳	۰/۳۰۳	۰/۷۶۲
توانمندی اقتصادی	۳/۴۷	۰/۵۱۵	۳/۴۴	۰/۴۶۴	۰/۳۸۹	۰/۶۹۸
توانمندی اجتماعی	۳/۴۴	۰/۵۰۱	۳/۴۰	۰/۵۱۱	۰/۵۴۲	۰/۵۸۹

جدول ۸. مقایسه میانگین توانمندی های فردی، اقتصادی و اجتماعی مهارت آموزان برحسب شغل کشاورزی و غیرکشاورزی

متغیر	کشاورز		غیرکشاورز		اماره t	سطح معنی داری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
توانمندی فردی	۳/۶۳	۰/۴۱۹	۳/۱۱	۰/۴۵۳	۲/۸۷	۰/۰۰۵**
توانمندی اقتصادی	۳/۸۷	۰/۵۴۵	۲/۵۴	۰/۶۴۴	۲/۲۳	۰/۰۰۸**
توانمندی اجتماعی	۳/۲	۰/۶۳۳	۳/۹۲	۰/۵۲۸	۲/۰۴	۰/۰۱۹*

**معنی داری در سطح احتمال ۰/۰۵   ***معنی داری در سطح احتمال ۰/۰۱

جدول ۹. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون و اسپیرمن بین متغیرهای فردی و توانمندی های فردی، اقتصادی و اجتماعی مهارت آموزان

متغیر	توانمندی فردی-شخصیتی		توانمندی اجتماعی		توانمندی اقتصادی	
	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
سن	۰/۲۲۸	۰/۰۰۵**	-۰/۲۱۸	۰/۰۰۹***	۰/۱۸۵	۰/۰۱۴*
بعد خانوار	۰/۱۳۴	۰/۰۸۸	-۰/۱۱۶	۰/۱۱۲	۰/۱۲۶	۰/۰۹۶
تحصیلات	۰/۱۷۹	۰/۰۴۳*	-۰/۰۹۱	۰/۲۶۱	۰/۲۴۹	۰/۰۰۱**
تعداد دوره های آموزشی	۰/۱۶۷	۰/۰۴۷*	-۰/۱۳۵	۰/۰۷۷	۰/۱۹۷	۰/۰۱۸*

**معنی داری در سطح احتمال ۰/۰۵   ***معنی داری در سطح احتمال ۰/۰۱

نتیجه گیری

نشان داد که مهارت‌آموزان از دوره‌های آموزشی برگزار شده رضایت نسبتاً خوبی دارند بر اساس یافته‌ها بیشترین رضایت را از "مربیان و نحوه تدریس آن‌ها" و کمترین رضایت را از "امکانات

بررسی نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در توسعه توانمندی‌های مهارت‌آموزان مناطق روستایی شهرستان فامنین

و خدمات مختلف دوره "داشته‌اند از دیدگاه مهارت‌آموزان مدرسان دوره‌های فنی و حرفه‌ای از توانایی لازم برای تدریس برخوردارند و برای افزایش بازدهی دوره‌ها باید امکانات تجهیزات بیشتر و به‌روزتری تهیه شود و در شیوه ارزشیابی تجدیدنظر شود، همچنین در تعیین محل برگزاری دوره‌ها از جهت دارا بودن زیرساخت‌های لازم برای برگزاری دوره‌ها دقت کافی به عمل آید. در همین راستا بانو و همکاران (۲۰۲۲) و مانوئل و همکاران (۲۰۱۵) نیز کمبود منابع و تجهیزات را از محدودیت‌های دوره‌های آموزشی برشمرده‌اند. ثنایی (۱۳۹۵) نیز عنوان کرده که در درجه نخست وسایل آموزشی و کمک آموزشی از نظر نوع و تعداد مطابق با استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور نبوده و دوم کیفیت وسائل مذکور از دیدگاه مربیان و کارآموزان آن مرکز در حد مطلوب نیست.

نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که نشانگرهای انتخابی تحقیق اثر خود را در سنجش اثربخشی دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای بر ابعاد توانمندی‌های فردی، اقتصادی و اجتماعی مهارت‌آموزان به شکل معنی‌داری ظاهر نموده‌اند، بنابراین ساختار مدل حاضر مناسب است و با زیربنای تئوری پژوهش تطابق قابل قبولی را نشان می‌دهد. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای بیانگر این است که فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای در توسعه توانمندی‌های فردی - شخصیتی فراگیران بیشترین تأثیر مثبت را داشته به‌گونه‌ای که باعث افزایش اعتماد به نفس، مواجهه و کنار آمدن با موقعیت‌های غیرقابل پیش‌بینی و شکست، بهبود قدرت ریسک و خطرپذیری، افزایش توانایی استفاده صحیح و درست از ابزار وسایل موجود در محیط کار، به‌کارگیری ابزارها و فناوری‌های جدید در جهت بهبود فعالیت‌های شغلی، بهبود ارتباط با مسئولین دولتی، احترام به ارزش‌های اجتماعی و حرفه‌ای شده است. که نشان دهنده عدم تطابق با یافته‌های اودورو وانگا و مانیواو (۲۰۲۱) در رابطه با افزایش اعتماد به نفس

مهارت‌آموزان است. همچنین اثرات مثبتی بر توانمندی اقتصادی افراد در مناطق مورد مطالعه برجا گذاشته است. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از دیدگاه فراگیران باعث تنوع شغلی و فعالیت اقتصادی، استفاده بهینه از منابع موجود، افزایش خوداشتغالی، گسترش فعالیت‌ها و تولیدات غیرکشاورزی، افزایش سرمایه‌گذاری در مشاغل غیرکشاورزی، افزایش درآمد، به‌کارگیری سرمایه‌های خرد در مشاغل غیرکشاورزی شده است در این میان کمترین اثر مثبت را در مقایسه با سایر ابعاد بر بعد اجتماعی و شاخص‌هایی چون تمایل به ماندگاری در محل سکونت (عدم تمایل به مهاجرت) و افزایش مشارکت اجتماعی بین مهارت‌آموزان داشته است. در همین راستا بلاک و همکاران (۲۰۱۳)، اکپاما و همکاران (۲۰۱۱)، اوگانده و همکاران (۲۰۱۲)، هارتل (۲۰۰۹)، عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۳)، ابراهیمی نژاد و پوررمضان (۱۳۹۲)، گوهرریزی و پورکیانی (۱۳۹۱)، خالدی و رفعتی (۱۳۹۱) نیز نتایج مشابه را در مطالعات خود در رابطه با ابعاد مختلف شاخص‌های توانمندی گزارش کرده‌اند.

از دیگر نتایج این پژوهش تأثیر یکسان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر ابعاد مختلف توانمندی فراگیران زن و مرد بود، آزمون تی مستقل نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین توانمندی‌های فردی، اقتصادی و اجتماعی فراگیران دارای زنان و مردان مشاهده نشد این یافته نشان می‌دهد ابعاد توانمندسازی اجتماعی-روان شناختی و اقتصادی زنان و مردان و نیز نیازهای آموزشی آنان در طول برنامه‌های آموزشی به خوبی لحاظ شده است. در همین رابطه تفاوت معنی‌دار بین مهارت‌آموزان با سابقه کار کشاورزی و مهارت‌آموزان غیر کشاورز از نظر توانمندی‌های سه‌گانه بدست آمد به طوری که مهارت‌آموزان با سابقه کار کشاورزی تلاش بیشتری در جهت افزایش سطح دانش و مهارت‌های شغلی، مدیریت منابع و امکانات موجود شغلی، توانایی مواجهه با شرایط دشوار کاری، توانایی انجام کار

آموزشی و تأکید بیشتر بر ابعاد فردی و اقتصادی دلیلی بر این ادعا است لذا باید بعد اجتماعی دوره‌ها نیز بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

با توجه به تأثیر مثبت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ارتقای توانمندی مهارت‌آموزان در روستاهای شهرستان فامنین که در این پژوهش به‌عنوان یک نتیجه کلی استنتاج شد، پیشنهاد می‌گردد که اهتمام به ابعاد اجتماعی دوره‌ها می‌تواند به افزایش اعتماد بنفس مهارت‌آموزان، توانمندسازی و افزایش شانس آنها نه تنها در بازار کار بلکه در مشارکت آنها در ابعاد گسترده‌تر زندگی اقتصادی و اجتماعی کمک کند. حرکت ساختار آموزشی در بخش فنی و حرفه‌ای در روستاها باید به سمت تمرکز زدایی برود، بطوری که تصمیم‌گیری در مورد محتوا و چگونگی این آموزش‌ها به عهده افراد محلی باشد. توجه ویژه به ارائه کلاس‌های آموزشی در محیط واقعی کار به عنوان یکی از مهم‌ترین اصول یادگیری مورد توجه قرار گیرد. همچنین مسئله انطباق دوره‌های آموزشی ارائه شده با نیاز منطقه، فقدان روش‌های تدریس مناسب، کمبود امکانات و مکان مناسب، مواد تدریس و یادگیری و عدم انعطاف‌پذیری برنامه‌ها، برابری بخشی برنامه‌های آموزشی اثر می‌گذارد. این موارد می‌تواند به عنوان درسی برای مؤسسات مرتبط با آموزش و پرورش به منظور افزایش تلاش‌های خود برای بهبود کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، به عنوان یکی از راه‌های گسترش دسترسی به آموزش و پرورش در کشور باشد.

گروهی و جمعی و توانایی تولید و سرمایه‌گذاری و بازاریابی پیدا کرده‌اند که می‌تواند ناشی از تجربه پیشین آنها و استفاده بهینه از آن در مواجهه با فرصت‌های ایجاد شده باشد. اما مهارت‌آموزان غیرکشاورز از نظر توانمندی‌های اجتماعی، مشارکت‌پذیری و رضایت شغلی و غیره در سطح بالاتری بودند.

نتایج حاصل از همبستگی پیرسون نشان دهنده رابطه معنی‌دار سن مهارت‌آموزان با توانمندی‌های فردی، اقتصادی و اجتماعی آنان دارد به نظر می‌رسد هرچه سن مهارت‌آموزان بالاتر رود اهمیت آموزش‌های فنی حرفه‌ای را بیشتر درک کرده‌اند. در همین زمینه کاتور (۲۰۱۸) نیز رابطه مثبت و معنی‌دار سن را با توانمندی مهارت‌آموزان تأیید کرده است. همبستگی اسپیرمن رابطه مثبت و معنی‌دار تحصیلات با متغیرهای توانمندی فردی-شخصیتی و اقتصادی مهارت‌آموزان را نشان داد. تأثیر دوره‌های آموزشی بر توانمندی‌های فردی و اقتصادی مهارت‌آموزان باسواد بیشتر بوده و آنها ضرورت دوره‌های آموزشی و کاربست محتوای آن را بهتر درک کرده و برای آن تلاش کرده‌اند که این نتیجه با نتایج مطالعه کاتور (۲۰۱۸) در همین رابطه مخالف و هم جهت با مطالعه خسروی پور و پورجاوید (۱۳۹۶) است. تعدد دوره‌های آموزشی افزایش توانمندی اقتصادی و فردی-شخصیتی مهارت‌آموزان را به همراه داشته است. مانوئل و همکاران (۲۰۱۵) و اوگانده و همکاران (۲۰۱۲) نیز درک مثبت از دوره‌ها و اثربخشی آن را تأیید کرده‌اند. کاربردی بودن و تکراری نبودن محتوای دوره‌های

منابع

کارآفرینی و افزایش خلاقیت کارآموزان در استان سیستان و بلوچستان، پایانامه کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

جمشیدی گوهریزی، م.، و پورکیانی، م. ۱۳۹۱. تأثیر مهارت‌آموزی و آموزش در کارآفرینی و توسعه اقتصادی مناطق

ابراهیمی نژاد، م.، و پور رمضان، س. ۱۳۹۲. بررسی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در پیشگیری از مهاجرت روستاییان به مناطق شهری: مطالعه موردی استان کرمان، فصلنامه مهارت‌آموزی، ۱(۵): ۱۹-۷.

ثنائی، ح. مطالعه اثرات آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر توسعه

- روستایی استان کرمان، مجله فنی اداره پژوهش فنی و حرفه‌ای استان کرمان. ۱۲: ۴۸-۴۲.
- حاجی علیانی، س.، پاپ زن، ع. ۱۴۰۰. نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اشتغال زایی زنان روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (روستای چقاماران بی ابر استان کرمانشاه)، نشریه راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۸ (۱۶): ۱۳۵-۱۲۵.
- حبیبی، الف، و عدن ور، م. ۱۳۹۶. آموزش کاربردی لیزرل، چاپ اول، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- حسینی، س. ع. ۱۳۹۳. تحلیل عوامل مؤثر بر اشتغال و درآمد روستائیان در استان گیلان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۱): ۳۷-۱۹.
- خالدی، م.، رفعتی، م. ۱۳۹۲. مقایسه اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای رسمی و غیررسمی بر اشتغال، فصلنامه مهارت آموزی، ۱ (۱): ۸۵-۷۱.
- خسروی پور، ب.، و پورجاوید، س. ۱۳۹۶. واکاوی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال روستائیان شهرستان اسلام آباد غرب، فصلنامه مهارت آموزی، ۵ (۲۰): ۴۴-۳۳.
- داودی، م.، سیچانی، س. ۱۴۰۰. شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توانمندسازی آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای با استفاده از تکنیک FAHP و FTOPSIS مطالعه‌ی موردی: آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای استان اصفهان، نشریه کارافن، ۱۷ (۵۱): ۲۱۶-۱۹۵.
- رضایی راد، م.، عطارد، ن. ۱۳۸۹. بررسی میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (فناوری اطلاعات IT) در اشتغال زنان استان مازندران در سال ۸۸. اولین کنفرانس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، ۲۷-۲۸ بهمن ۱۳۸۹ شیراز
- رکن‌الدین افتخاری، ع. ۱۳۹۵. مدیریت توسعه روستایی (بنیان‌های نظری)، تهران، انتشارات سمت.
- سپه پناه، م. ۱۳۹۱. کارکردهای مدیریت روستایی در کارآفرینی شدن کشاورزی و روستائیان، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، بابلسر، دانشگاه مازندران.
- سلیمی، ج. ۱۳۹۳. آموزش فنی و حرفه‌ای، نیروی انسانی و کارآفرینی مطالعه موردی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای استان کردستان، فصلنامه مهارت‌آموزی، ۲ (۸): ۲۴-۷.
- عبداله زاده، غ.، کلاگر، پ.، محبوبی، م. ر.، عابدی سروستانی، الف. ۱۳۹۳. ملزومات راه اندازی کسب‌وکار در نواحی روستایی استان گلستان و تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر آن‌ها، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳ (۶): ۱۱۶-۱۰۳.
- عزیزی، ن.، امرایی نیا، م. ۱۳۹۷. تحلیل تجارب زیسته زنان زندانی شهر سندج از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان، فصلنامه مهارت آموزی، ۶ (۲۳): ۹۴-۷۴.
- فاضلی کبریا، ح.، نورمحمدی، م.، نورمحمدی، گ. ۱۳۹۸. نقش دانشگاه فنی و حرفه‌ای در توسعه آموزش‌های مهارتی و اشتغال‌زایی، نشریه کارافین، ۱۵ (۱): ۱۱-۳۲.
- قارون، ب. ۱۳۹۱. سبک‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت آموزی، مجله‌ی تدبیر شماره ۶۹
- قدسیان، ح.، ملامحمدی، م. و شاه حسینی، ز. ۱۳۹۴. بررسی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر توانمند سازی زنان، فصلنامه مهارت آموزی ۳ (۱۱): ۳۲-۱۹
- کوثری، ی. ۱۳۹۲. بررسی فعالیت‌های غیر زراعی در شهرستان لنگرود، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان
- مقصودی، ف. ۱۳۹۳. نقش آموزش‌های فنی حرفه‌ای در اقتصاد کشور و توسعه کسب و کار، ماهنامه کار و جامعه، ۱۷۳: ۴۶-۳۹.
- مقیم، س. م. ۱۳۹۵. کارآفرینی در نهادهای جامعه مدنی: پژوهشی در سازمان‌های غیر دولتی (NGOs) ایران، تهران، دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، مرکز

Hu, Ru-Ping. 2007. A Strategy for developing technological and vocational education in Taiwan based on innovation perspective. Department of Industrial Education, National Taiwan Normal University

Kaur, M. 2018. Impact of vocational training courses of Krishi Vigyan Kendras on women in Punjab (Doctoral dissertation, Punjab Agricultural University, Ludhiana).

Kirui, O., and Kozicka, M. 2018. *Vocational Education and Training for Farmers and Other Actors in the Agri-Food Value Chain in Africa*. ZEF Working Paper No. 164. Available at SSRN:

<https://ssrn.com/abstract=3206514>

Knight, P. T., and Yorke, M. 2002. Employability through the curriculum. *Tertiary education and management*, 8(4), 261-276.

Manuel, A., Popov, O., and Buque, D. 2015. Towards programme improvement in non-formal vocational education and training in Mozambique. *Problems of Education in the 21st Century*, 67, 61-71.

Odero-Wanga, D. P., and Munyua, C. N. E. P. 2021. Effectiveness of Non Formal TVET Programs in Developing Social Skills Competencies among the Vulnerable Youth in Nakuru County, Kenya. Egerton University. <http://41.89.96.81:8080/xmlui/handle/123456789/2602>

Ogundele, O. J. K., Akingbade, W. A., and Akinlabi, H. B. 2012. Entrepreneurship training and education as strategic tools for poverty alleviation in Nigeria. *American International Journal of Contemporary Research*, 2(1), 148-156.

ملک پور، ع. ۱۴۰۰. ارزیابی چالش‌های آموزش فنی و

حرفه‌ای در کشور، فصلنامه مهارت آموزی، ۹(۳۶): ۵۵-۶۶.

مولوی، م. ۱۳۹۰. بررسی نقش صنایع روستایی در فرایند

توسعه اقتصادی و اجتماعی، مطالعه موردی روستاهای شهرستان مهاباد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه

تبریز

Akpama, S. I., Esang, O. U., Asor, L. J., and Osang, W. O. 2011. Non-formal education programmes and poverty reduction among young adults in Southern Senatorial District, Cross River State, Nigeria. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, (1), 154-161.

Bano, N., Yang, S., and Alam, E. 2022. Emerging Challenges in Technical Vocational Education and Training of Pakistan in the Context of CPEC. *Economies*, 10(7), 153.

Blaak, M., Openjuru, G. L., and Zeelen, J. 2013. Non-formal vocational education in Uganda: Practical empowerment through a workable alternative. *International Journal of Educational Development*, 33(1), 88-97.

Gibb and Henon. 2011. Entrepreneurship in Finish University, *Education and training*, 49(1), 56-65

Hartl, M. 2009. *Technical and vocational education and training (TVET) and skills development for poverty reduction—do rural women benefit*. Retrieved October, 4, 2011.

Hendrawijaya, A. T. 2020. The effect of non-formal education mediation on human resources development.

<http://repository.unej.ac.id/handle/123456789/9886>

The role of technical and vocational education in empowering rural trainees (case study: Famenin County, Hamadan Province)

Mousa Aazami^{1*}, Mehdi Farhadi² and Karwan Shanazi³

Submitted: 29 September 2021

Accepted: 6 September 2022

Abstract

Investing rural economic activities is a suitable and effective way to achieve sustainable rural development which requires educating rural people over new different skills and techniques. This is one of the goals of vocational training programs that have been in operation for many years, but what matters is how successful they have so far been. Therefore, a wide range of activities required to evaluate the efficiency and practical success of the community that has been addressed in this study. The study area was Famenin County in Hamedan province in which based on the Cochran formula, 200 out of 708 skilled students residing in rural areas of this area were selected by proportional stratified random sampling method. The necessary data were collected in 2019 through a questionnaire consisting of four sections including: demographic and occupational characteristics of respondents and three variables of personal and personality, economic and social abilities. Both SPSS25 and LISREL8.5 soft-wares were used for data analysis. Based on the findings of the research, technical and vocational education have had different effects on the triple dimensions of personality, economic and social empowerment of learners, so as have consequently increased the level and improve the components related to each dimension. This effect was highest in the individual, economic and social dimensions, respectively, and the findings showed a positive and significant relationship between age, number of courses, and education of students with their individual-personality and economic abilities. Based on the results obtained, it is suggested to pay attention to different economic, social and cultural aspects of different areas in vocational and educational courses for more success and higher impact, and give special consideration to some variables like age, literacy and education of skill learners

Keywords: Personal-personality Empowerment, Socio-economic empowerment, Technical and Vocational education, Famenin County

---

¹ - Associate professor in rural development, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamedan

² - MSc student in rural development- Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamedan

³ - PhD student- Department of Agricultural Education and Extension-Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamedan

(*- Corresponding author Email: aazamialireza@yahoo.co.uk)

DOI: 10.22048/rdsj.2022.307227.1981